

ПОНЯТТЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ВІДПОЧИНОК

Василь Андрійович БАГРІЙ,

*кандидат юридичних наук,
Президент компанії ТОВ «Юридична
планета», член Української Секції
Міжнародної Поліцейської асоціації*

«Право на відпочинок» та «право на час відпочинку» також ототожнюється О. Є. Гапон, яка характеризує останнє визначає, що воно є одним із базових, що закріплені у Конституції України, є невіддільним від природи людини, зважаючи на біологічну сутність останньої, обумовлює якість виконання трудових обов'язків, забезпечує максимальні можливості щодо реалізації трудового потенціалу кожного працівника [1, с. 24]. З даного приводу варто зазначити, що на наш погляд, говорити про виділення якихось базових чи не базових прав в межах переліку прав, закріплених на рівні Основного Закону є помилковим, так як всі права, закріплені в цьому акті мають однакову значущість для кожного, вони лише реалізуються в різних сферах життєдіяльності. Разом з тим, будь-яке право, що є закріпленим в Конституції, є базовим по відношенню до інших прав.

Щодо поняття «відпочинок», то воно є багатоаспектним явищем, а його визначення зводяться або до його розгляду як проміжку часу, відмінного від робочого, або як психофізіологічної потреби, яка виникає внаслідок втоми від різних видів діяльності, в тому числі трудової.

Перший підхід до визначення пов'язаний з тим, що на рівні Конституції України право на відпочинок встановлено лише для працівників, на що вказує словосполучення «кожен, хто працює...» в частині першій статті 45 Основного Закону. При цьому, як правило, це поняття трактується з точки зору трудового законодавства і вживаного в ньому терміну «час відпочинку». Зокрема поширеним є його визначення, як часу, протягом якого працівник відповідно до законодавства та правил внутрішнього трудового розпорядку звільняється від виконання своїх трудових обов'язків [2, с. 30]. Тобто, при тлумаченні сутності часу відпочинку до уваги беруться до уваги наступні два моменти: 1) відпочинком є певний проміжок часу; 2) відпочинок є характерним для осіб, які

працюють; 3) під час відпочинку працюючі особи звільняються від виконання трудових обов'язків. Іншим тлумаченням є розгляд відпочинку як проміжку часу, протягом якого працівник не виконує свої трудові функції і має право використовувати його за своїм розсудом, у тому числі для відновлення свого фізичного і трудового потенціалу [3, с. 125]. В даній дефініції відпочинок розглядається із дещо іншої точки зору – так само відпочинком є проміжок часу, протягом якого особа не виконує свої трудові функції, проте фундаментальним у даній дефініції є інший елемент – особа може використовувати свій час відпочинку на власний розсуд. Тобто, працівник не просто не виконує передбачену своїм трудовим договором роботу. Роботодавець не може використовувати в цей час працівника ні в який інший спосіб для задоволення власних інтересів. Цей час повністю належить працівнику, не зважаючи на те, що він може встановлюватись протягом робочого дня.

Переважає більшість визначень у даній групі підходів відображається аналогічним чином і зводиться до визначення відпочинку як часу, що проводиться поза межами виконання трудової функції. Поняття «час відпочинку» виражається через категорію «час», не зазначаючи, що це ще й конституційне право кожної працюючої особи, регламентоване національним і міжнародним законодавством [1, с. 23]. Вважаємо такий підхід занадто звуженим і таким, що не відображає суті конституційного права людини і громадянина на відпочинок, а зводиться до надання визначення окремого правового поняття «час відпочинку», яке вживається в рамках трудового законодавства. Як слушно зауважує П. Д. Пилипенко, правове поняття часу відпочинку не відповідає фізіологічному поняттю відпочинку, коли людина, наприклад, спить [4, с. 288]. Адже відпочинок по своїй суті це не проміжок часу, а процес відновлення сил, потреба в якому виникає об'єктивно через фізичні (витривалість) та психологічні (необхідність здійснення різнорідних видів занять, встановлення соціальних зв'язків) спроможності та потреби організму. Тобто категорія «право на відпочинок» характеризує можливості особи відновити свої фізичні та психологічні сили. Об'єктом даного поняття є потреба з поновлення нормального функціонування організму, тоді як категорія «час відпочинку» відображає часові межі здійснення дій чи перебування в пасивному стані задля задоволення такої потреби.

Другим підходом до визначення поняття, що розглядається, є позиція О. П. Гапон, відповідно до якої відпочинком вважається відокремленість від певного виду діяльності, перш за все від праці, яка привела до втоми, виснаження, тоді виникає необхідність поновлення запасу сил [1, с. 22]. Такий підхід є більш широким, та відображає той факт, що відпочивати повинні не лише ті, хто зазнав втоми від трудової діяльності, а й від інших видів діяльності. На те, що право на відпочинок мають всі фізичні особи незалежно від того, чи знаходяться вони у трудових правовідносинах, чи ні, вказує С. М. Черноус, яка констатує той факт, що людина може займатися будь-якою діяльністю – фізичною, розумовою на інших правових підставах або й без них [5, с. 135]. З точки зору об'єктивного існування потреби відпочивати кожного, не лише того, хто працює, такий підхід правильно відображає цей аспект. Адже право на відпочинок мають діти, які навчаються у школі, студенти. Це право аналогічно забезпечується наявними перервами між уроками (заняттями), обмеженням щоденних перерв, вихідних днів, канікул. Про існування відмінного права на відпочинок, який впливає з виконання трудової функції, вказується щодо осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Так зазначається, що поряд з правом на відпочинок працюючих засуджених, кримінально-виконавчим законом встановлюються такі особливості щодо умов, форми та видів реалізації права засуджених на відпочинок: 1) восьмигодинний сон у нічний час; 2) вільний час; 3) щоденна прогулянка; 4) короткочасні виїзди: а) щорічний короткочасний виїзд за межі колонії; б) виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі та вихідні дні; 5) побачення: а) короткострокові і б) тривалі побачення [6, с. 130]. Ці права реалізуються незалежно від виконання трудових функцій. Крім того варто вести мову й про право кожного, безвідносно до здійснення трудової діяльності, на відпочинок у вигляді сну, який по суті є беззаперечним видом відпочинку, так як фізіологічно без нього не може обійтися жодна особа, саме під час сну відновлюється функціональність організму. Це право забезпечується, наприклад, вимогами щодо заборони здійснювати надмірний шум після 23 години тощо. Разом з тим, аналіз конституційних положень свідчить про те, що на сьогоднішній день особливої правової охорони та визнання на рівні Основного закону набуло лише право на відпочинок тих, хто працює, тоді як право

кожної людини і громадянина на відпочинок не набуло такого значення.

«Проміжним» підходом між двома означеними підходами є позиція професорів С. В. Вишновецької, С. Я. Вавженчука, М. І. Іншина, В. А. Костюка, В. І. Щербини та інших учених, які вважають, що за своєю суттю відпочинок – це психоемоційний стан людини, спрямований на відновлення, збереження працездатності трудящих за трудовим договором [7, с. 272]. Тобто відпочинок в даному випадку пов'язується з психоемоційним станом особи, а не проміжком часу, та відновленням особи після виключно трудової, а не будь-якої іншої, діяльності. Таким чином надається перевага соціологічному підходу до характеристики поняття «відпочинок», адже, як зазначається в науковій літературі, якщо відпочинок розглядати з точки зору соціології, то його завданнями є: створення передумови для якісної та повноцінної праці; він є необхідною умовою споживання продукту, створеного під час праці; відпочинок виступає одночасно елементом підготовки до трудового процесу (який витрачається робітником для розвитку трудового потенціалу).

Таким чином, правом працівників на відпочинок є процес відновлення особою свого психологічного та фізичного стану, потреба в чому об'єктивно виникає у зв'язку з виснаженням та втомою після виконання трудової функції та у зв'язку з необхідністю продовження трудової функції, збереження фізично-психологічних можливостей організму.

Список використаних джерел

1. Гапон О. Є. Поняття та сутність права працівників на відпочинок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 28(2). С. 21-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_28%282%29_7 (Дата звернення: 17.03.19).

2. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України :навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл]. К. : МАУП, 2003. 103 с.

3. Бабаскін А. Ю. Трудове право України. Академ. Курс : підруч. [А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюк, С. В. Дріжчана та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Хуторян. К. : Видавництво А.С.К., 2004. 325 с.

4. Трудове право України. Академічний курс за ред. П. Д. Пилипенка. К. : Видавничий дім, 2006. 544 с.

5. Черноус С. М. Право на відпочинок у системі прав людини. *Право та інновації*. 2016. № 4. С. 134-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2016_4_22 (Дата звернення: 17.03.19).

6. Михалко І. С. Загальна характеристика основних видів відпочинку засуджених. *Молодий вчений*. 2015. № 4(2). С. 128-131.

7. Трудове право: підручник за ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка. Київ. Юрінком Інтер, 2017. 600 с.